

Філософські - друкований

УДК 1:930.19 (043.5)

Айтов С. Ш.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та соціології

Дніпропетровського національного університету залізничного

транспорту імені академіка В. Лазаряна (Україна, Дніпро),

aytovspartak@gmail.com

Опубліковано: Гілея. –2018. – №136. – С. 151–154. [0,49 др. арк.]

**Герменевтична соціально-гуманітарна інтенція філософського
пізнання В. Дільтея та сучасна філософія історії**

Дана стаття присвячена аналізу формування герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософського пізнання у працях В. Дільтея. Досліджено вплив даної інтенції на розвиток суспільно-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії. Проаналізовано вплив суспільних та людських горизонтів філософської творчості німецького мислителя на когнітивну динаміку формування герменевтичної інтенції та її пізнавальне значення для розвитку гуманітарних аспектів філософських наук. Показано напрями та перспективи методологічної дії антропологічних аспектів теоретичних підходів, створених у просторі концепцій філософії В. Дільтея, на науки суспільно-гуманітарної сфери. Розглядаються напрями інтелектуальної дії людиновимірних аспектів філософських розвідок німецького мислителя на розвиток методологічних підходів у процесах розуміння минулих епох. Виокремлено шляхи застосування теоретичних надбань герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософського пізнання В.Дільтея на реалізацію когнітивних можливостей модерної філософії історії.

Ключові слова: В.Дільтей, філософія історії, філософське пізнання, соціально-гуманітарні науки, герменевтика, інтенції.

Актуальність статті та її проблематики пов'язана із значущістю сучасних філософських, зокрема, філософсько-історичних концепцій, особливо їх людських горизонтів, для досягнення багатовимірної соціально-культурної динаміки доби глобалізації.

Проблемою роботи є аналіз сутності соціально-гуманітарних аспектів філософської думки. Мета роботи полягає у інтелектуальній реконструкції та осмисленні герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософського пізнання, яка була сформована у дослідженнях В.Дільтея, та її впливу на розвиток модерних концепцій філософії історії.

Основними джерелами даної праці виступають філософські розвідки німецького мислителя, у яких проаналізовано когнітивні особливості соціогуманітаристики й історичного знання. Вельми важливими для осмислення зазначеної проблематики виступають також концепції філософів, які корелюють із теоретичними підходами В.Дільтея у інтелектуальному річищі студій у сфері філософії історії, зокрема Ф. Броделя та М. Вебера.

Концепції німецького мислителя аналізувалися у філософських дослідженнях у різних інтелектуальних площинах. Так, Н.С. Плотніков осмислив сутність та значення основних етапів філософської творчості В.Дільтея [7]. Х. Рікман сфокусував дослідницьку увагу на аналізі інновацій мислителя у розуміння когнітивних особливостей гуманітарних наук [9].

Дж.Оуенсбі проаналізував вплив теоретичних підходів філософа на створення концепцій, які розглядають наративні зрізи історичного пізнання [8]. І.Стюарт дослідив роль методологічних надбань В.Дільтея у теоретичних пошуках французької філософської та історичної думки середини двадцятого сторіччя [10].

Зазначені наукові праці спрямовані на осмислення філософських концепцій мислителя як, певною мірою, окремого інтелектуального явища.

Дана робота орієнтується на студію теорій В. Дільтея як осередку герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософської думки та важливого чинника методологічного впливу на розвиток людських й суспільно-культурних дослідницьких вимірів сучасної філософії історії. Застосування такого теоретичного підходу сприяє актуальності тематики й змісту праці.

Одним із засновників даної інтелектуальної течії й піонерів аналізу дослідницьких засад соціально-гуманітарного пізнання, зокрема когнітивних основ історичної науки, був В.Дільтей. В універсумі його концепцій й евристичних ідей постала герменевтична соціально-гуманітарна інтенція філософського пізнання. Дослідження мислителя реалізувалися у інтелектуальному просторі другої наукової революції, яка на межі XIX – XXст. знаменувала перехід від класичного до некласичного знання.

Ця трансформація позначилась розумінням значущості познаючого та діючого суб'єктів історичних процесів, людини й соціуму. Вона охопила, головним чином, осмислення дослідницької специфіки природознавчої сфери наукового пізнання, але здійснила суттєвий вплив й на розвиток філософських пошуків та теоретичних підходів соціогуманітаристики. У концепціях В. Дільтея, у інтелектуальному просторі когнітивних напрямків «розуміючої психології» та школи «історії духа», були сформовані теоретичні засади герменевтичної інтенції сучасного філософського пізнання.

Генерування зазначеного інтелектуального й дослідницького феномену відбулося у річищі загальних філософсько-історичних ідей мислителя, спрямованих на досягнення сутнісного значення культурно-психологічних чинників всесвітніх процесів розвитку минулого. Відправним пунктом формування соціально-гуманітарних інтенцій філософських студій стали міркування В.Дільтея про співвідношення когнітивного змісту та оригінальних пізнавальних властивостей природознавчих та гуманітарних наукових дисциплін.

Німецький філософ вважав гуманітарні дослідження відмінними від наук про природу, оскільки існує відмінність духовних переживань людини та

досвіду її психічного життя, яке органічно поєднує інтелектуальний та емоційний й інтуїтивний досвід, від раціонального та експериментального пізнання різноманітних природних явищ.

Призначенням «наук про дух» мислитель вважав необхідність побачити та зрозуміти значення одиничного й індивідуального у соціально-історичних процесах, встановити каузальність дії останніх і мету та особливості розвитку у майбутньому [3,с.301]. Полемізуючи із точкою зору про ототожнення методологічного інструментарію природничих і соціально-гуманітарних наук, В.Дільтей разом з тим вважає суспільне пізнання саме наукою, але не мистецтвом, а отже вбачає можливість використовувати у його концепціях певні когнітивні підходи й принципи експериментального пізнання [7,с.75]. Слід зазначити, що використання методу експерименту виявляється вельми обмеженим у дослідженнях соціально-гуманітарних горизонтів минулого, оскільки ментальність людей та суспільств різних епох, почасти дуже суттєво, відрізняється від сучасної.

Відповідно до власних теоретичних підходів, сформованих у інтелектуальному просторі соціально-гуманітарної інтенції філософського пізнання, німецький мислитель особливо відокремлював значущість історичних студій у загальному когнітивному універсуумі «наук про дух» й фактично одним з перших вказав на історичну науку як на об'єкт філософування. Спектр зазначених наукових дисциплін носить різні назви у просторі філософсько-історичних конструкцій В.Дільтея. Зокрема він трактує їх як «морально-політичні», «соціальні», «моральні й історичні науки», «науки про діючу людину», «науки про людину, суспільство та історію».

Ця обставина означає, на думку Н.С. Плотнікова, розуміння німецьким мислителем першопочаткової взаємодії між когнітивними та суто практичними чинниками, що є однією із важливих ознак соціально-гуманітарного пізнання [7,с.64]. Інтегральним теоретичним елементом осмислення В.Дільтеєм когнітивної сутності «наук про дух» виявляється прагнення розглядати

суспільно-культурні й психологічні чинники як засадничі у дослідженнях причинності, змісту та спрямованості історичної динаміки.

Відповідно до даного теоретичного підходу, об'єктивною обставиною, передумовою розуміння зазначених наукових дисциплін як особливого сегменту загальнонаукового універсууму виступає, за В.Дільтеєм, чинник психологічної та діяльносної активності людини і суспільства.

Згідно з ідеями, властивими герменевтичній соціально-гуманітарній інтенції філософського пізнання, життєві цілі людей виступають формуючими силами соціуму. Вони створюють певну систему більш високого, ніж сукупність індивідуальних психік, порядку (у відповідності до теорії систем можна назвати таку властивість суспільства – емерджентністю). Основним об'єктом «наук про дух» філософ вважає людину, і як цілісне утворення, і як реалізацію втілення нею окремих психічних та культурних властивостей.

Саме психологічні чинники, індивідуально-психологічна та соціально-психологічна мотивація проявляють себе як потужна рушійна сила розвитку соціуму. Серед сутнісних елементів, які виступають передумовами суспільно-практичної діяльності, філософ називає такі психічні проявлення індивідуумів та соціуму, як засіб почування, душевне життя, мотиви, що складаються на основі даних факторів [6, с.200].

Дещо пізніше, у період створення філософсько-історичних підходів «школи «Анналів», зазначені компоненти суспільно-психологічних процесів минулого стали розумітися як феномен ментальності. Осмислення значущості останнього для багатоаспектної динаміки минувших епох виступає у якості одного із засадничих дослідницьких завдань у рефлексивному полі соціально-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії.

Важливість аналізу та розуміння психологічних чинників історичних й суспільно-культурних процесів впливає із інтерпретації В.Дільтеєм головної мети історичних досліджень, запропонованої ним у межах герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософського пізнання. Остання, згідно з теоретичними підходами мислителя, полягає у з'ясуванні оригінальних рис

інтелекту, морально-етичних цінностей, спільних для соціуму ідей та світогляду у певну історичну епоху.

У свою чергу, елементом, що поєднує вказані мотивації й чинники соціально-культурної динаміки є людина, яка інтегрує у власному життєвому досвіді минуле, сьогодення та їх можливі проєкції у майбутнє [6,с.201-202]. Даний компонент соціально-гуманітарних горизонтів філософських студій німецького мислителя виступає попередником як ідей «філософії життя», так й теоретичних підходів «тотальної історії» Ф.Броделя [1,с.50-51]. Вони були спрямовані на дослідження усіх боків діяльності людини та соціуму як основних акторів історичних процесів і у локальному, і у глобальному масштабах.

Вельми цікавими є міркування В.Дільтея щодо сутності та значущості соціально-психологічних чинників розвитку історичних процесів. Поєднання індивідуальних воľ та інтелектів виступає у його розумінні рушійною силою історії у якості інтегрального «об'єкту», «єдиної самості». Пізніше дані розумові конструкції втілилися у виокремленні феномену ментальності, осмислення якого стало одним із основних завдань соціально-гуманітарних горизонтів сучасних філософсько-історичних досліджень й концепцій теоретично розвинених наук про минуле, зокрема соціальної історії й історичної антропології.

Німецький мислитель вказує й на важливість таких когнітивних проблем, актуальних для студій у рефлексивному полі соціально-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії, як чинники колективного безсвідомого й емоційності та їх прояви й значущість у історичних процесах, характерні для людини минулої епохи «пристрасті та душевні стани» [4,с.306].

Зазначені соціально-гуманітарні інтенції, сформовані у системі філософських рефлексій мислителя, корелюють із психоаналітично-історичними розвідками З.Фрейда та сформованими на інтелектуальній основі останніх коцепціями «психоісторії». Метою цих останніх є осмислення ролі безсвідомого у історичній діяльності визначних особистостей.

Фундаментальною категорією для формування когнітивних основ і проблемного поля осмислення людських та суспільних розмірностей динаміки минулого виступає теоретичне уявлення В.Дільтея, генероване ним у просторі герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософської думки, про «історичну людину» як носія особливих і неповторних соціально-психологічних та соціально-культурних рис певної доби, а не абстрактну, позаісторичну та позасуспільну істоту. Воно створює когнітивні передумови для розуміння пізнавальної значущості концепцій історично-антропологічних вимірів динаміки минулого та інтерпретації останніх як особливо важливого інтелектуального компоненту сучасної філософії історії.

Вказані теоретичні рефлексії знайшли втілення у роботах німецького мислителя, присвячених аналізу особливостей світосприйняття та філософських уявлень, притаманних різним історичним епохам європейської культури. Так, В.Дільтей зробив спробу дати характеристику ментальності суспільств середньовічної Західної Європи, яку називав «метафізичною свідомістю» [5,с.381]. Даний теоретичний підхід виявився одним із когнітивних засад концепції релігійно-психологічних чинників економічних систем М. Вебера [2,с.30-31] та філософсько-історичних розвідок релігійних компонентів середньовічної ментальності, реалізованих у студіях французьких дослідників другої половини двадцятого століття.

Вельми плідними є і спроби В.Дільтея ув'язати, скоординувати особливості розумової діяльності у різні епохи із оригінальними психічними рисами народів. Зокрема мислитель поєднував виникнення і динаміку давньогрецької філософії із енергійністю, як найбільш характерною, на його думку, психологічною рисою давніх еллінів; мислення й життя Давнього Риму із вольовими проявами їх почуттів та душі (душевності) [5,с.379]. Дані теоретичні уявлення можна вважати вірними лише частково, оскільки розквіт філософської й наукової думки античної цивілізації зумовлювався цілим кластером причин й чинників, не тільки ментальних, але й природно-географічних, соціокультурних й навіть геополітичних.

Аналогічні пізнавальні підходи В.Дільтей реалізував при аналізі змісту та особливостей мислення людини й суспільства у епохи європейських Відродження та Реформації. Наведену вище проблематику він вважав за необхідне досліджувати у контексті «загальних понять» соціокультурних умов та психологічних уявлень, які містять також «розумові елементи» [6,с.342]. Зазначені ідеї мислителя виявилися важливими чинниками розвитку суспільних й людських горизонтів сучасної філософії історії та досліджень у сферах історичної антропології і етнічної психології.

Отже, концепти когнітивної своєрідності соціально-гуманітарних наук та їх інтелектуальної відмінності від природничого пізнання, значущості осмислення психологічних й культурних чинників історичної динаміки, розуміння людини як основного актора історичних процесів, акцентування уваги на аналізі різноманітних складових ментальності, у тому числі й безсвідомих, кореляція розумових й загально-психічних рис суспільств минулого виявилися структурними складовими герменевтичної соціально-гуманітарної інтенції філософського пізнання, сформованої у інтелектуальному просторі теорій В.Дільтея.

Німецький філософ вважав їх важливими для філософсько-історичних рефлексій та досліджень у царині методологічних пошуків соціально-гуманітарних наук. Цей висновок В. Дільтея зберігає актуальність і для студій у сфері осмислення історичної антропології як сучасної філософії історії, яке зосновується на теоретичних надбаннях суспільних та людських горизонтів філософської думки.

Перспективним напрямом подальших досліджень соціально-гуманітарних аспектів філософсько-історичних концепцій В.Дільтея є застосування методологічних підходів мислителя до аналізу інтелектуальних основ й напрямків розвитку людських вимірів філософського розуміння динаміки минулих епох. У річищі реалізації зазначеного когнітивного завдання минулого, було б доцільним дослідження антропологічних аспектів сучасного

філософського пізнання, зокрема концепцій філософії науки та філософії культури.

Список використаних джерел

1. Бродель Ф. Грамматика цивилизаций / Ф. Бродель. – М.: Весь мир, 2014. – 560 с.
2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер. – К.: Основа, 1994. – 271 с.
3. Дильтей В. Введение в науки о духе / В. Дильтей. Собр. соч. в 6 томах. – Т.3. – Пер. с нем. – М.: Три квадрата, 2001. – С.271-709.
4. Дильтей В. Воззрение на мир и исследование человека со времен Возрождения и Реформации / В. Дильтей. /Воззрение на мир и исследование человека со времен Возрождения и Реформации. – М.: Наука, 2002. – С.120–181.
5. Дильтей В. Добавления из рукописи «Основные мотивы метафизического сознания» / В. Дильтей. /Воззрение на мир и исследование человека со времен Возрождения и Реформации. – М.: Наука, 2002. – С.212–271.
6. Дильтей В. Построение исторического мира в науках о духе / В. Дильтей. – Собр. соч. в 6 томах / Под ред. А.Л. Михайлова, Н.С. Плотникова. – Пер. с нем. – Т.3. – М.: Три квадрата, 2004. – 418 с.
7. Плотников Н. С. Жизнь и история. Философская программа Вильгельма Дильтея / Н.С. Плотников / В. Дильтей. Введение в науки о духе. – Собр. соч. в 6 томах. – Т.3. – Пер. с нем. – М.: Три квадрата, 2001. – С.15–270.
8. Owensby J. Dilthey and the narrative of history / J. Owensby. – NY. : Cornell University Press, 1994. – 327 p.

9. Ricman H. R. Dilthey: pioneer of the human studies / H. R. Ricman. – Berkley, Los Angeles. : University of California Press, 1979. – 410 p.

10. Stewart I. Sartre, Aron and contested legacy of the anti-positivism turn in French thought, 1938-1960 / I. Stewart // Sartre studies international. – 2011. – vol.17. – №1. – P.41-60.

References

1. Brodel' F. Grammatikacivilizaciy/ F. Brodel'. – M. : Ves' mir, 2014.– 560 s.
2. Veber M. Protestants'kaetikaiduhkapitalizmu / M. Veber. – K. : Osnova,1994.– 271 s.
3. Dilthey V. Vvedenievnaukiuduhe/ V. Dilthey. – Sobr. soch. v 6 tomah. – tom 3. – Per. s nem.– M. : Tri kvadrata, 2001. – S. 271-709.
4. Dilthey V. Vozzrenienamiriissledovaniechelovekasovremen Vozrozhdeiya i Reformatsii/V. Dilthey/ Vozzrenienamiriissledovaniechelovekasovremen Vozrozhdeiya i Reformatsii .– M. : Nauka, 2002. – S. 120–181.
5. Dilthey V. Dobavlenieizrukopisi «Osnovnye motivy metafizicheskogpsoznaniya»/ V. Dilthey Plotnikov / Vozzrenienamiriissledovaniecheloveka sovremen Vozrozhdeiya i Reformatsii .– M. : Nauka, 2002. – S. 212–271.
6. Dilthey V. Postroenieistoricheskogomiravnaukahoduhe. – Sobr. soch. v 6 tomah. – tom 3. – Per. s nem.– M. : Tri kvadrata, 2004. – 418 s.
7. Plotnikov N. S. Zhizn'iistoriaFilosofskayaprogrammaVilgelmaDilteya/ N. S. Plotnikov / V. Dilthey. – Sobr. soch. v 6 tomah. – tom 3. – M. : Tri kvadrata, 2001. – S. 215-270.
8. Owensby J. Dilthey and the narrative/ J. Owensby. – New York. : Cornell University Press, 1994.–327 s.
9. Ricman H.R. Dilthey: pioneer of the human studies / H.R. Ricman. – Berkley, Los Angeles. : University of California Press, 1979. – 410 s.
10. Stewart I. Sartre, Aron and contested legacy of the anti-positivism turn in French thought, 1938-1960. / I. Stewart // Sartre studies international. – 2011.– vol.17. – №1.–S.41– 60.

Айтов С. Ш., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры философии и социологии Днепрпетровского национального университета железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна (г.Днепр, Украина), aytovspartak@gmail.com

Герменевтическая социально-гуманитарная интенция философского познания В.Дильтея и современная философия истории

Данная статья посвящена анализу формирования герменевтической социально-гуманитарной интенции философского познания в трудах В. Дильтея. Исследовано влияние данной интенции на развитие общественно-гуманитарных измерений современной философии истории. Проанализировано влияние общественных и человеческих горизонтов философского творчества немецкого мыслителя на когнитивную динамику формирования герменевтической интенции и её познавательное значение для развития гуманитарных аспектов философских наук. Показаны направления и перспективы методологического воздействия антропологических аспектов теоретических подходов, созданных в пространстве концепций философии В. Дильтея, на науки общественно-гуманитарной сферы. Рассматриваются направления интеллектуального влияния гуманитарных аспектов философских исследований немецкого мыслителя на развитие методологических подходов в процессах понимания прошлых эпох. Показаны пути применения теоретических достижений герменевтической социально-гуманитарной интенции философского познания В. Дильтея на реализацию когнитивных возможностей современной философии истории.

Ключевые слова: *В. Дильтей, философия истории, философское познание, социально-гуманитарные науки, герменевтика, интенции.*

Aytov S.Sh., candidate of historical sciences, senior lecturer Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan (Ukraine, Dnipro), aytovspartak@gmail.com

Hermeneutic socio-humanitarian intension of philosophical knowledge of V.Dilthey and modern philosophy of history

This article is devoted to the analysis of the formation of hermeneutic social and humanitarian intentions of philosophical knowledge in the writings of V. Delthey. The influence of this intention on the development of social-humanitarian concepts of modern philosophy of history is researched. The influence of social and human horizons of the philosophical creativity of the German thinker on the cognitive dynamics of the formation of the hermeneutic intention and its cognitive significance for the development of humanitarian aspects of philosophical sciences is analyzed. The directions and perspectives of methodological action of anthropological aspects of theoretical approaches created in the space of philosophy concepts of V.Dilthey, on the sciences of the social-humanitarian sphere are shown. The directions of intellectual action of human-minded aspects of philosophic intelligence of the German philosopher on the development of methodological approaches in the processes of understanding of past epochs are considered. The ways of application of theoretical achievements of the hermeneutic social and humanitarian intention of philosophical knowledge of V.Dilthey for the realization of cognitive possibilities of the modern philosophy of history are singularly.

Key words: V. Delthey, philosophy of history, philosophical cognition, social-humanitarian sciences, hermeneutics, intentions.

*Aytov S.Sh., candidate of historical sciences, senior lecturer
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician
V. Lazaryan (Ukraine, Dnipro), aytovspartak@gmail.com*

**Hermeneutic socio-humanitarian intension of philosophical knowledge
of V.Dilthey and modern philosophy of history**

Abstract (Resume)

V. Dilthey was one of the founders of the trying to understanding humanities significance or social cognition investigations, in particular, philosophy of history, historical science cognitive conceptions. Dilthey's researches were realized in the intellectual space of the second scientific revolution, which have made transit from classical to nonclassical cognition in period of the end XIX – beginning XX century. This intellectual turn means the humanities orientation on the main investigation of knowing and acting subjects of historical and social processes. It trying to understanding includes, in generally, comparison of humanities and natural sciences theoretical approaches. V. Dilthey's hermeneutic social-humanitarian intention of the philosophical cognition includes such aspects, as: humanities cognition originality and it intellectual differences from natural sciences; historical dynamics psychological and cultural factors; man understanding as the historical processes main actor; attention accent on mentality different components researches; society features intellectual and psychological correlation. German thinker had considered there ideas important for philosophical-historical theories and humanities studies methodological development. This V. Dilthey's conclusion saves the actuality for investigations in social and cultural horizons of modern philosophy of history. The perspective direction of further research of social-humanitarian aspects of philosophical and spiritual concepts V. Dilthey is the application of methodological approaches of the thinker to the analysis of the intellectual foundations and directions of the development of human dimensions of the philosophical understanding of the dynamics of past epochs. In solving the implementation of this cognitive task of the past, it would be a worthwhile study of the anthropological aspects of contemporary

philosophical knowledge, in particular the philosophy of science and philosophy of culture conceptions.

Відомості про автора

Айтов Спартак Шалвович

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри філософії та соціології

Дніпропетровського національного університету залізничного

транспорту імені академіка В. Лазаряна (Україна, Дніпро),

адреса вузу: 49010, м. Дніпро. вул. академіка В. Лазаряна ,2

домашня адреса: 49010, м. Дніпро, вул. Матроса Кошки 10/1

моб. телефон 050 321 38 91

ел.пошта aytovspartak@gmail.com

відділення Нової Пошти №87

